

[B] **EEN AL BIJ AL TRADITIONEEL VERHAAL OVER
EEN AL BIJ AL TRADITIONEEL VLAANDEREN**

Vlaanderen stemde in de negentiende eeuw (en nog een heel stuk van de twintigste) katholiek omdat het een landelijk en kleinsteds gebied was met een eigen identiteitsbesef. Omdat lokale katholieke politici daarop beter inspeelden dan liberale en socialistische, wonnen zij overwegend het pleit. Dat is de kernthesis van Henk de Smaeles boek *Rechts Vlaanderen. Religie en stemgedrag in negentiende-eeuws België*. Het levert een degelijke aanvulling op de politiek-ideologische geschiedenis van Vlaanderen, maar echt opzienbarend is het niet. Weten we al niet langer dat Vlaanderen tot in de eerste helft van de vorige eeuw vooral een landbouw- en kleinstedelijke regio was en dat dit een heel andere verwerking van de moderniteit met zich meebracht dan in het industriële Wallonië?

Wat meer is, de titelpagina werkt al meteen een misverstand in de hand. Het “rechts” in de titel duidt immers op een negentiende-eeuwse tegenstelling, waarbij “rechts” voor katholiek stond en “links” voor vrijzinnig. Tegenover katholieke conservatieven positioneerden zich zowel de socialistische als de liberale vrijzinnigen. Maar ook bij de liberalen zwoer een conservatieve zijde bij het behoud van een kapitalistische structuur, die zich einde achttiende eeuw wel als “nieuw” had aangediend, maar een eeuw later al stevig gevestigd was. Tegengestelde sociaaleconomische visies manifesteerden zich niet alleen tussen socialisten, liberalen en katholieken, maar evengoed binnen de liberale en katholieke formaties. Dat was reeds het geval vóór het interbellum, dus nog voordat de betekenisverschuiving van het links-rechts-schema zich in het politieke vocabularium doorzette. De Smaele geeft zelf in zijn inleiding toe dat hij de lezer eigenlijk op het verkeerde been zet, omdat zijn boek focust op de vraag waarom Vlaanderen al van in de negentiende eeuw zo massaal *katholiek* stemde. De volle historische betekenis van “rechts” is echter relevanter voor zijn thematiek dan hij expliciet aangeeft en voor het leggen van een verband tussen rechts Vlaanderen van toen en het Vlaanderen van nu, dat “rechts” in de oude én nieuwe betekenis van dat woord heet te zijn. Vandaag is Vlaanderen immers in katholieke noch sociaaleconomische zin eenduidig rechts. Dat het overwegend niet-socialistisch

stemt, is iets anders. Maar dat is een kwestie waarbij dit boek ons maar in beperkte mate vooruit kan helpen.

Een verdienste van deze studie is alvast dat de verschillende verklaringen die andere auteurs reeds gegeven hebben voor stemgedrag in België en daarbuiten systematisch gewikt en gewogen worden. Zo wil een gemeenplaats dat er een samenhang bestond tussen de graad van verstedelijking en de mate waarin de katholieken aan bod kwamen. In zijn grondig statistisch onderbouwde onderzoek komt de auteur inderdaad tot de bevinding dat er over heel België een omgekeerd evenredig verband bestond tussen stedelijkheid, gemeten aan het bevolkingsaantal van de gemeenten in een kiesarrondissement, en de resultaten van katholieke kandidaat-mandatarissen. Maar toch valt de factor stedelijkheid op zich als verklaring te licht uit, omdat een vergelijkbare graad van verstedelijking in Vlaanderen nog altijd meer katholieke stemmen opleverde dan in Wallonië. Andere schema's die voor de bijl gaan, zijn die van het geloof en van het grootgrondbezit. Op basis van een extrapolatie van gegevens uit de jaren 1960 moeten we aannemen dat de geloofspraktijk ook daarvoor niet in een dwingend verband met een katholieke keuze in het stemhokje heeft gestaan. De druk van het grootgrondbezit op de pachters, een verklaring die graag gehanteerd wordt door die historici die naar de macht van de traditie verwijzen om verkiezingsuitslagen te duiden, blijkt dan weer helemaal geen typisch Vlaams of katholiek fenomeen te zijn geweest. Iets te snel echter wordt in dit boek een ander stuk historische erfenis van de hand gewezen: de Boerenkrijg. De Franse Republiek werd immers geconfronteerd met een verzet dat zich vooral op het land én in het Nederlandstalige deel van de Vlaamse gewesten voordeed. Heeft hier de traditie toch niet meer gespeeld dan de auteur aangeeft en heeft ook de opringerige taalpolitiek van de bezetter niet bijgedragen aan de ontluiking van een Vlaamse politieke identiteit?

De manier waarop De Smaele de benadering van verkiezingsresultaten vanuit een belangenlogica behandelt, roept eveneens vragen op. Vooral het ontbreken van een grondige analyse van de katholieke landbouwpolitiek en de effecten daarvan op de kiesstrijd valt op. De houding van de katholieken tegenover de landbouw vertoonde weliswaar

eveneens iets van de dubbelzinnigheid en interne verdeeldheid die hun positie tegenover de schoolstrijd kenmerkte. Maar niettemin kozen de katholieken, zeker vanaf de lange katholieke regeringsperiode die in 1884 begon, partij voor de boeren door middel van landbouwprotectionisme en landbouwkundig onderzoek en vorming. De Boerenbond, opgericht in 1890, werd een van de steunberen van de katholieke partij. De impact ervan op het beleid en op de economische verhoudingen in vooral de Vlaamse landbouwregio's was groot. Met alleen al de beschikbare literatuur over die thematiek viel over de katholieke impact in een Vlaanderen dat tot een stuk in de twintigste eeuw grotendeels ruraal was heel wat te vertellen. In ieder geval meer dan wat te lezen staat in een deel van dit boek dat vooral geschreven lijkt om aan te tonen dat concrete belangen niet zeggen waarom kiezers wel voor de ene en niet voor de andere partij stemmen. Die stelling weet de auteur niet eens consequent vol te houden. Dat doet hij nog wel in het deel dat net tegenover de rol van belangen

die van “de affecten” wil plaatsen. Hij beaamt daar immers de analyse betreffende (het beeld van) een Vlaamse en grotendeels katholieke politieke klasse die overwegend de rurale belangen verdedigde versus een Waalse, grotendeels liberale, die voor de industrie stond.

De opzet van dit boek bestaat erin om bij die ene, niet echt originele verklaring uit te komen: de katholieken zijn de grootsten geworden in Vlaanderen omdat ze zich bij de voornamelijk landelijke en ook wel kleinsteedse bevolking hebben weten aan te prijzen als haar ware politieke “vrienden”. Om dat hard te maken, moet De Smaele zijn aanvankelijke afwijzing van stedelijkheid als verklaring voor stemgedrag relativeren. Cruciaal is immers dat in Wallonië stedelijke gebieden getransformeerd werden tot industriële clusters, terwijl dat in Vlaanderen grotendeels uitbleef. Bij de confrontatie tussen rurale en industriële belangen kwam een mentaliteitsverschil: landelijk en kleinsteeds Vlaanderen wilde niet weten van de moderniseringsverschijnselen die met industrialisering gepaard

Het plattelandsleven rond 1880, Foto Musée de la Photographie, Charleroi.

gingen en cultiveerde een beeld van de Vlaming als een landelijk en traditionalistisch type. Vlaamsgezinde katholieke politici en “het volk van Vlaanderen” hebben elkaar daar gevonden.

Die mentaliteit, geschraagd door bijbehorende ideeën en ideologieën, hebben andere historici nog duidelijk herkend in het interbellum en ze hebben er een verklaring in gezien voor de politieke ontwikkelingen in dat bewogen tijdsgewricht. Wat meer is, ook Vlaamsgezinde liberalen waren eind negentiende en begin twintigste eeuw verontrust over “het rode gevaar” dat volgens hen met de toenemende en door hen *gewenste* industrialisering van Vlaanderen op die regio afkwam. Lodewijk de Raets economische programma voor de Vlaamse Beweging was ook ingegeven door het streven om Vlaanderen een meer “geëigende” weg in de richting van sociaaleconomische modernisering te laten volgen. Als bevestiging van De Smaeles these kan gelden dat ondanks het belangrijke vrijzinnige denkwerk dat in dat kader werd verricht, ook na 1918 vooral de Vlaamse katholieken daaruit een succesvol politiek-electoraal verhaal hebben weten te distilleren. Het is net daarom niet moeilijk om het met de kern van het boek *Rechts Vlaanderen* eens te zijn, omdat het hier en daar wel de puntjes op de i zet, maar in wezen weinig nieuws brengt. Vlaanderen kende net zoals zovele andere regio's en landen in Europa in de negentiende en twintigste eeuw een worsteling met de moderniteit, een *Kulturkampf*, die hier net zoals elders tot na 1945 zijn schaduw heeft geworpen. En telkens heeft de confrontatie met het industriële samenlevingstype, dat niet minder dan de politieke revolutie van 1789 het oude Europese regime uit zijn voegen heeft gerukt, daarbij een centrale rol gespeeld. Net dat verhaal wordt hier niet volledig genoeg verteld.

OLIVIER BOEHME

HENK DE SMAELE, *Rechts Vlaanderen. Religie en stemgedrag in negentiende-eeuws België*, Universitaire Pers Leuven, 2009, 479 p.
